

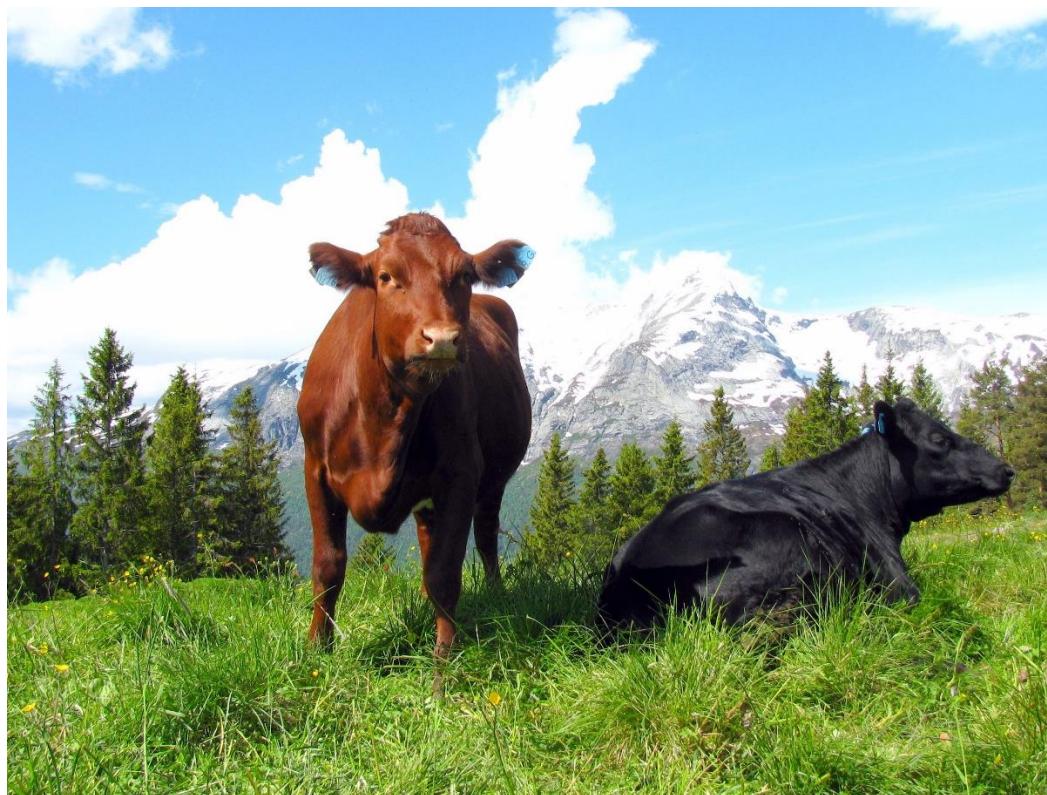
NORGES BONDELAG

9.juni 2016

Eit løft for grøn verdiskaping

Næringspolitisk program 2016-2020

Nynorsk

Innhold

Innleiing	3
Norsk landbruk i framtida.....	4
Mål for norsk landbruk.....	5
Mål i landbrukspolitikken	5
 Mål 1: Berekraftig bruk av ressursgrunnlaget.....	5
 Delmål 1: Landbruk viktig i framtidas bioøkonomi	5
 Delmål 2: Redusere landbrukets klimapåverknad, tilpasse næringa til klimaendringar og bidra til klimaløysningar	6
 Delmål 3: Auke forsking og utvikling og styrke kompetansen	6
 Delmål 4: Eigedomspolitikk som varetek matjorda og familielandbruket.....	7
 Delmål 5: Rovviltpolitikken må sikre berekraftig utmarksutnytting	8
 Delmål 6: Vareta bonden som yrkesutøvar og bedriftsleiar	9
 Delmål 7: Auka likestilling	10
 Mål 2: Trygg mat og dyrevelferd i verdstoppen.....	10
 Delmål 1: Trygg mat til alle.....	10
 Delmål 2. Norsk dyrevelferd skal vere i verdstoppen	11
 Mål 3: Landbruk i heile landet	11
 Delmål: 1 Auka lønsemeld som grunnlag for investeringar og rekruttering.....	11
 Delmål 2: Auka matproduksjon på norske ressursar	13
 Delmål 3: Oppretthalde importvernnet og nasjonal politisk styring	15
 Delmål 4: Styrke marknadsordningane	16
 Delmål 5: Betre balanse og maktfordeling i verdikjeda for mat	16
 Delmål 6: Økologisk produksjon	17
 Delmål 7: Lokalmat og urbant landbruk	17
 Mål 4: Verdiskaping og gode lokalsamfunn.....	17
 Delmål 1: Landbruk gir verdiskaping i heile landet	17
 Delmål 2: Næringsutvikling for å styrke landbrukets inntektsgrunnlag	18
 Ti grunnar for norsk landbruk	20

Innleiing

Næringspolitisk program vert vedteken av Norges Bondelags årsmøte fjerde kvart år. Programmet gir hovedstandpunkt og retning i landbrukspolitikken, og er førande for strategiar, årlege prioriteringar og tiltak.

Norsk landbruk i framtida

Norsk landbruk sikrar trygg mat for alle. Eit aktivt landbruk gir også vakre landskap og grunnlag for næringsverksemd. Det betyr sysselsetting, busetting og verdiskaping i heile landet. Landbruket bidreg til framtidig velferd i Noreg.

Det er stort behov for auke i matproduksjonen globalt. Verdas folketal veks, samtidig som klimaendringar gjer matproduksjon vanskelegare. Skal det vere mogleg for verdssamfunnet å auke matproduksjonen må alle tilgjengelege ressursar takast i bruk, og produksjonane må vere tilpassa dei naturgitte forholda.

I Noreg produserer vi under halvparten av maten vi et, og folketalet aukar. Vi vil derfor følgje opp **målsettinga om auka matproduksjon på norske ressursar med sikte på auka sjølvforsyning**.

Reell auka sjølvforsyning og matsikkerheit tilseier at mest mogleg av norsk matproduksjon er basert på norske areal- og fôrressursar. Heile landet må nyttast, og det må leggjast til rette for best mogleg geografisk produksjonsfordeling. Eit landbruk med både store og små bruk gjer oss best i stand til å produsere maten på ein berekraftig og klimavenleg måte.

Bioøkonomi er all produksjon av varer og tenester med utgangspunkt i biologiske ressursar. Matproduksjon er bioøkonomi og vil framleis vere hovudoppgåva for landbruket. Nye produkt, nye måtar å nytte ressursane på og fornybare erstatningar vil vere viktige bidrag frå landbruket i det grøne skiftet.

Betre inntektsmogleheter og føreseielege rammer for framtidige investeringar er ein føresetnad for auka matproduksjon og rekruttering. **For å nå desse hovudmåla, trengst auka budsjettoverføringer**. Det er avgjerande for at bonden kan ta framtidsretta val med omsyn til matsikkerheit, klima, god agronomi og trygg mat.

Fire berebjelkar er grunnleggjande for norsk landbruk:

- **Importvern.** Matproduksjon i alle delar av landet, nasjonal matvareberedskap og norsk råvareproduksjon med prisuttak i marknaden er heilt avhengig av eit velfungerande importvern.
- **Jordbruksavtalen med prisforhandlingar og budsjettoverføringer** er styringsverktøyet i landbrukspolitikken. Jordbruksavtalen gir inntektsmogleheter og gjer det mogleg å føre ein aktiv landbrukspolitikk. Utjamning mellom distrikt og små og store bruk sikrar landbruk over heile landet.
- **Juridiske verkemiddel og eigedomspolitikk.** Lokalt eigarskap gir verdiskaping og næringsutvikling i bygdene. Familiejordbruket med personleg eigarskap til jorda bidreg til robuste lokalsamfunn og meir livskraftige distrikter.
- **Marknadsordningane** er avgjerande for å oppretthalde landbruk over heile landet. Det gir bonden avsetning uavhengig av geografisk plassering, stabile og føreseielege prisar for bonden, industrien og forbrukaren.

Mål for norsk landbruk

Norges Bondelag sine hovedmål for norsk landbruk er:

Auka berekraftig matproduksjon og sjølvforsyning basert på norske ressursar, som gir trygg mat til alle.

Auka verdiskaping gjennom bruk av ressursgrunnlaget som gir næringsutvikling, arbeidsplassar og grobotn for levande lokalsamfunn i heile landet.

Mål i landbrukspolitikken

Mål 1: Berekraftig bruk av ressursgrunnlaget

Mål 2: Trygg mat og dyrevelferd i verdstoppen

Mål 3: Landbruk i heile landet

Mål 4: Verdiskaping og levande lokalsamfunn

Mål 1: Berekraftig bruk av ressursgrunnlaget

Delmål 1: Landbruk viktig i framtidas bioøkonomi

Landbruk er ein viktig del av bioøkonomien. Biomasseproduksjonen frå jord- og skogbruk skal vere ein av grunnpilarane for utviklinga av bioøkonomien og vil vere avgjerande for at Noreg kan oppfylle klimamåla.

Jordbruket er ei komplett verdikjede. Dette er eit godt utgangspunkt for å forsterke og vidareutvikle produksjonen av biologiske produkt. Den auka politiske merksemda og større ambisjonar frå forsking og næringsliv om å nytte potensialet innanfor bioøkonomi, gir store moglegheiter for landbruket. Vi vil kunne produsere enda fleire av dei fornybare produkta og tenestene som skal erstatte det som i dag bidreg til klimaproblem.

Auka kunnskap om ressursane i landbruket gir nye moglegheiter for næringsutvikling og gjer at ressursane vert verdsett høgare.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for å kunne etablere klima- og miljøfond på gardsnivå
- arbeide for etablering av eit statleg såkornfond som bidrag til å kommersialisere forsking og innovasjon på klimaområdet
- støtte utvikling av klimavenleg teknologi
- ta initiativ til kartlegging av landbruket sine ressursar med målsetting om å utvikle nye biobaserte produksjonar og tenester
- at restråstoff skal gå gjennom bioteknologiske prosessar og auke verdiskapinga for heile verdikjeda
- utnytte etablerte og utvikle nye samvirkestrukturar og sikre bondens del av verdiskapinga
- bidra til nye kontaktar mot andre næringer, kunnskapsinstitusjonar og sivilt samfunn.

Delmål 2: Redusere landbrukets klimapåverknad, tilpasse næringa til klimaendringar og bidra til klimaløysninga

Klimaendringar er vår tids største utfordring. Løysingar krev optimal utnytting av naturressursane, både som lager for karbon, matproduksjon og nye produkt som kan erstatte dagens fossilbaserte varer. Landbruket er ein del av løysninga. Naturen skal brukast slik at ressursane ikkje vert forringa for komande generasjonar.

Skal vi lykkast med auka matproduksjon på norske ressursar, må vi ta vare på matjorda og areala si produksjonsevne. Landbruket må drivast der naturressursane er.

Det er ikkje mogleg å produsere mat utan klimagassutslepp, men det er mogleg å drive slik at klimabelastinga vert redusert. Eit berekraftig landbruk vil krevje omstilling av næringa og tilpassing til endra klima.

Omstillingane inneber mange - små og større - klimatiltak hos kvar einskild bonde. Dette krev investeringar som må finansierast.

Klimatilpassingar betyr auka innsats på agronomi, grøfting, utvikling av nye sortar og dyrkingsmåtar samt nye teknologiske løysingar for transport, tørking og lagring.

Klimaløysingar betyr ny energiproduksjon, karbonlagring i f.eks skog og bruk av klimavenlege materialar. **Redusert bruk av fossil energi med målsetting om eit fossilfritt landbruk innan 2030 og overgang til fornybar energi er ei hovudsatsing.**

Auka satsing på forsking og utvikling, formidling av kunnskap og aktiv rådgjeving er naudsynt for å finne nye løysingar.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for rådgjeving til alle bønder for gjennomføring av klimatiltak
- ta initiativ til ein forpliktande plan om fossilfritt landbruk innan 2030
- stille krav til heile verdikjeda om fossilfri energiplattform
- arbeide for auka karbonlagring gjennom god agronomi og auka avkasting på areala
- arbeide for ein husdyrproduksjon med minst mogleg klimaavtrykk
- sikre gode ordningar for førebygging og erstatning knytt til flaum, ras og andre naturkatastrofar

Delmål 3: Auke forsking og utvikling og styrke kompetansen

FoU

Overgangen frå oljeøkonomi til bioøkonomi og tilpassing til klimaendringar krev særleg at forsking, utvikling, formidling og utdanning innan grøn sektor vert prioritert. Det er også nye kompetansebehov m.a knytt til matsikkerheit, foredling og marknadsføring.

Kompetanse vert bygd gjennom praktisk arbeid, formidling av kunnskap, rådgjeving og formell utdanning. Landbruket vert styrkt av eit kompetent fagmiljø rundt bonden. Kort veg frå forsking til bruk av ny kunnskap hos bonden er ei styrke som må vidareutviklast.

Norges Bondelag vil:

- styrke forsking og utvikling på omstilling og tilpassing til endra klima
- styrke forsking som gjev grunnlag for overgang frå oljebasert til biobasert verdiskaping
- krevje særleg fokus på områda innan fôrutvikling
 - sortsutvikling for endra norsk klima. Forsking og utvikling må skje i alle delar av landet
 - klimatilpassa teknologi og jordkultur
 - bruk av norske ressursar som grovfôr, beite og korn
 - bruk av nye fôrressursar frå skog og hav
- styrke avlsarbeid som fremjar klimavenleg husdyrproduksjon
- ha auka forsking og overvaking som sikrar trygg mat
- utvikle rådgjevingstenestene i landbruket

Kompetanse - behov og krav

Bonden trenger brei kompetanse og tileignar seg ny kunnskap gjennom heile yrkeslivet for å tilpasse seg endra naturgitte, samfunnsmessige og politiske rammer. For å nå sentrale mål i landbrukspolitikken, krev det høg kompetanse i næringa.

Naturbrukskulane må styrkast i alle fylke og tilby fagutdanning for alle som skal inn i næringa. Framleis satsing på rekruttering til utdanning er nødvendig. Tilbod om vaksenagronomutdanning må betrast. Etter- og vidareutdanningstilbod gjennom skule og rådgjeving er viktige kompetansetiltak.

Næringa treng høg fagleg kompetanse hos utdanningsinstitusjonar, forsking, rådgjeving, administrasjon og forvalting. Finansiering av landbruksfag i vidaregåande skule, fagskule og høgare utdanning må vere eit offentleg ansvar.

Norges Bondelag vil:

- jobbe for god landbruksfagleg grunnutdanning gjennom den vidaregåande skulen i alle fylke
- jobbe for at fagskuletilbod i næringa vert utvikla vidare
- at skule- og utdanningsinstitusjonar og rådgjevingstenesta samarbeider tettare om etter- og vidareutdanning for bønder
- greie ut og utvikle ein modell for kompetansekrav med mål om å innføre eit krav i løpet av perioden

Delmål 4: Egedomspolitikk som varetek matjorda og familielandbruket

Produksjon av mat, bioenergi og fiber krev berekraftig arealbruk. Da må vi bevare matjorda, sikre lokalt eigarskap og redusere hindringar for aktiv arealbruk. Bruk gir det beste vern.

Sikre eigarskap til ressursane

Den norske modellen som fordeler eigarskap til ressursar på mange, har gitt verdiskaping og vekst i heile landet. Lokalt og langsiktig eigarskap til natur- og arealressursane må sikrast gjennom lovverket. Det er saman med styrka eigendomsrett grunnlag for auka

innovasjonsevne, verdiskaping, investeringar, ressursutnytting og produksjon av trygg norsk mat.

Bønder eig og forvaltar store deler av arealet i Noreg. 180 000 landbrukseigedommar omfattar om lag 70 % av arealet. Dette gir eit særleg forvaltaransvar. Store verdiar knytt til jakt- og fiskeressursane gir grunnlag for næringsverksemد basert på natur- og arealressursane.

Norges Bondelag vil:

- vidareføre odelslov og odelslovas grunnlovsvern
- oppretthalde konsesjonslova
 - vidareføre buplikta
 - vidareføre priskontroll av eigedomar som gir forrenting av kapital og fremjar rekruttering
- sikre driveplikt for all matjord
- sikre grunneigars ráderett over ressursane på eigen eigedom
- sikre bruks- og beiterettar som er ein viktig del av næringsgrunnlaget for mange jordbrukseigedommar
- sikre berekraftig hausting av vilt- og fiskeressursane som grunnlag for næringsinntekter og opplevingar
- arbeide for fullverdig erstatning dersom rádvelde- eller egedomsretten vert innskrenka og årlege erstatningar ved bandlegging av areal

Betre jordvern

Vi må ta vare på all matjord for å mette dagens og komande generasjonar. Jordvern må derfor vere overordna i samfunnsplanlegging og all framtidig arealforvaltning. Det skal ikkje løna seg å byggje ned jord.

Norges Bondelag vil:

- gi all dyrka og dyrkbar jord eit juridisk vern
- gå inn for ein samla nasjonal plan for vern av matjord
- dispensasjon kan gjevast berre for nasjonalt viktige samfunnsinteresser, og med krav om høg utnytting av areala
- at eventuelle dispensasjoner skal handsamast av statleg styresmakt
- senke måltalet for omdisponering av matjord

Delmål 5: Rovviltpolitikken må sikre berekraftig utmarksutnytting

Rovviltforlik (2004 og 2011) skal vareta både rovdyr og beitenæringer. Beitebruk i heile landet og utnytting av utmarksressursane gjennom jakt, tilseier at rovdyrstammene vert haldne på eit avgrensa nivå. Den norske populasjonen av bjørn og spesielt ulv vert i stor grad påverka av utviklinga i naboland. Omfang og utbreiing av rovdyrstammene i grenseområdar i naboland må derfor verte tillagt større vekt i norsk forvaltning enn tilfellet er i dag.

Rovviltforlik må følgjast opp slik at beiteressursane kan nyttast. Rovdyr med eit skadepotensial i prioriterte beiteområder må fellast straks. Erstatningsordningane og bestandsregistreringane må betrast, og beitebrukarar i ulike fylke må få lik handsaming.

Norges Bondelag vil:

- fjerne målet om ulv i Noreg
- ulven må forvaltast aktivt frå svenskegrensa
- innføre fri jakt på ulv utanfor sona og ha skadeuttak innanfor ulvesona
- ha meir fellesnordisk forvaltning av ulv og bjørn
- redusere bestandsmålet for bjørn
- innføre aktiv forvaltning av kongeørn med bestandsmål og bruk av skadefelling
- at bestandsmåla må følgast opp. Det inneber effektive uttak av jerv, bjørn, ulv, gaupe og kongeørn, slik at populasjonen følgjer dei vedtekne bestandsmåla
- sikre at det vert mogleg med raskt uttak av skadegjerarar i beitesesong
- at Staten sikrar finansiering og oppbygging av kompetanse til lokale fellingslag
- at dyreeigarar som vert tvinga til å slutte med beitedyr på utmarksbeite skal kompenseraast fullt ut for tap, sannsynlege tap og følgjekostnader. Kostnadane skal dekkast utanfor jordbruksavtala.
- avvise førhandserstatning som erstatningsmodell
- at det skal ytast erstatning for alle sannsynleggjorte tap og følgjekostnader ut over normaltapet

Delmål 6: Vareta bonden som yrkesutøvar og bedriftsleiar

Yrkeskollegaer og gode produsentmiljø er ein del av eit sikkerheitsnett og ein føresetnad for at vi kan ta vare på kvarandre i vanskelege situasjonar. I tillegg må det etablerast formelle strukturar som trer inn når kriser knytt til psykisk helse og dyretragediar oppstår.

Landbruket har for høg frekvens av ulukker og skadar. Det er svært negativt for alle som blir ramma og for landbruket sitt omdømme. Næringa må snu dette. Garden skal vere ein sikker arbeidsplass og ein trygg stad å bu! HMS må vere ein integrert del av rådgjevingstenesta sitt arbeid for å sikre arbeidsevna til bonden.

Bonden er bedriftsleiar og mange har arbeidsgjevaransvar. Ryddige og profesjonelle arbeidsforhold er svært viktig for næringas omdømme. Bistand i arbeidsgjevarspørsmål er viktig for bonden.

Gode velferdsordningar er heilt nødvendig for å sikre bondens moglegheit til ferie, fritid og avløsing ved sjukdom. Velferdsordningane er spesielt viktig for at delen av kvinnelege eigarar og drivrar i landbruket skal auke.

Norges Bondelag vil:

- styrke velferdsordningane og gjere dei meir brukarvenlege
- ta vare på medlemmer som opplever kriser og alvorlege hendingar
- ha auka kunnskap om årsaker til ulukker, skader og helseutfordringar for bønder
- arbeide i samsvar med 0-visjonen for dødsulukker i landbruket
- redusere tal på skader i landbruket gjennom målretta HMS-arbeid

Delmål 7: Auka likestilling

Landbruket vil verte styrka ved å ha fleire kvinnelege bønder. Vi vil synleggjere likestilt eigarskap. Rettar knytt til lovverk og vilkår må betrast. Fleire kvinner som tillitsvalde er eit mål. Kvinners rolle og moglegheiter til å delta aktivt i næringa må styrkast.

Norges Bondelag vil:

- utvikle ein likestillingsstrategi
- arbeide for å få fleire kvinnelege eigalar og brukarar i landbruket
- styrke dagens ordningar under graviditet, småbarnstid og barns sjukdom

Mål 2: Trygg mat og dyrevelferd i verdstoppen

Alle forbrukarar skal ha tilgang til trygg mat av høg kvalitet. Landbruket skal tilby mat som er trygg, sunn og næringsrik. Norsk plante- og dyrehelse er i verdstoppen. Å bevare og vidareutvikle dette er avgjerande for folkehelse og trygg mat til alle. Dette er grunnlaget for høg tillit mellom forbrukar og næring. «Føre-var-prinsippet» leggast til grunn for vidare arbeid.

Ei oversiktleg verdikjede gjennom at maten vert produsert av norske bønder og foredla i norske næringsmiddelbedrifter, gjer at norske politikarar kan stille krav til dyrevelferd og trygg og sunn mat.

Delmål 1: Trygg mat til alle

Fortrinn i norsk produksjon

Gode eigenskapar hos planter og dyr i norsk produksjon er resultat av bevisst og langsigktig arbeid med heilsakelege avlsmål. Kaldare klima, mindre og spreidde besetningar, god plante- og dyrehelse, god dyrevelferd og liten bruk av medisin og plantevernmiddel er fortrinn vi skal bygge vidare på.

Norges Bondelag vil:

- at matproduksjon i Noreg framleis skal skje med restriktiv bruk av plantevernmiddel og medisinar
- at norsk mat og fôr skal vere fri for GMO – genmodifiserte organismar
- ikkje tillate bruk av antibiotika i fôr, vekstfremjarar og hormon i produksjon av husdyrprodukt
- oppretthalde og praktisere eit restriktivt regelverk for import av levande dyr og plantar
- leggje til rette for avl og sortsutvikling for å få dyr og plantar tilpassa norske tilhøve og av ynskja kvalitet
- sikre eigedomsretten til bondens eigne genressursar
- sikre økonomiske vilkår som gjev full kompensasjon når bonden vert pålagt krav om sanering
- styrke merkeordninga «Nyt Norge»

Friske dyr treng ikkje antibiotika. Bruk av medisinar i norsk husdyrproduksjon skal skje kontrollert, vere lågt og sporbart. Førebyggjande arbeid må prioriterast. Norsk

husdyrproduksjon skal ikkje bidra som kjelde for antibiotikaresistente bakteriar som kan overførast til menneske.

Norges Bondelag vil:

- hindre smitte inn i norsk husdyrhald gjennom folk og dyr
- ha strenge reglar ved besøk i husdyrrom

Delmål 2. Norsk dyrevelferd skal vere i verdstoppen

God dyrevelferd, kunnskap og gode haldningar hos bonden, sporbarheit og openheit i alle ledd i produksjonen er grunnlag for tillit til norsk mat. Ny kunnskap og teknologi, gjev grunnlag for å ivareta dyras behov og velferd ved aukande besetningsstorleik og nye produksjonsformar.

Kvalitetssystem i landbruket – KSL – skal vidareførast for å sikre kvalitet og tryggleik for bonde, industri og forbrukar.

Norges Bondelag vil:

- at vi skal oppretthalde og utvikle eit godt og strengt regelverk for dyrevelferd og dyrehald
- styrke samhandlinga mellom bonde, anna verdikjede, veterinærar og styresmakter
- arbeide for koordinering av regelverk og samarbeid mellom offentlege tilsynsorgan

Mål 3: Landbruk i heile landet

Alle areal må nyttast best mogleg. Vi må produsere korn og grønt der det er naturgjevne føresetnader for det. Areal som er mest eigna til gras og beite må brukast til grovförproduksjon. Det må vere økonomi i grovförproduksjonen i grovfôrområda, samtidig som det må vere lønsamt å dyrke korn i kornområda.

Norsk landbruk må ha økonomisk berekraft som gir grunnlag for ein driftsøkonomi som mogglegjer investeringar på det einskilde bruk og inntekt på same nivå som andre grupper i samfunnet.

Delmål: 1 Auka lønsemد som grunnlag for investeringar og rekruttering

Prisar må spegle kostnad

Bonden sine inntekter kjem både frå marknaden og som tilskott. Vi vil produsere det norske forbrukarar etterspør. Prisen til bonden må spegle kva det kostar å produsere maten. Høgare løns- og kostnadsnivå, dyrare innsatsfaktorar og naturgjevne tilhøve, tilseier at norsk mat får eit høgare prisnivå enn i mange andre land.

Norges Bondelag vil:

- at prisen på mat skal følgje pris- og kostnadsutvikling elles i samfunnet
- ha eit importvern som gjer det mogleg å ta ut kostnadsvekst i marknaden og styrker konkurransekrafta i verdikjeda

Auka budsjettoverføringer for å nå politiske mål

Overføringer er avgjerande for inntektsmøglegheitene, men utgjer en minkande del - både av inntektene og statsbudsjettet. *Etterslepet må fyllast gjennom ein forpliktande opptrapplingsplan.*

Budsjettoverføringer er grunnlag for å kunne vidareføre eit landbruk med store og små bruk som nyttar ressursane i heile landet.

Landbruk over heile landet gir betydelege fellesgoder *som ikkje vert betalt i ein marknad*. Matsikkerheit, kulturlandskap, biologisk mangfald, spreidd busetting, levende lokalsamfunn, tradisjon og kultur er samfunnsgoder som må sikrast gjennom overføringer.

Norges Bondelag vil:

- ha ein aktiv landbrukspolitikk med verkemiddel som kompenserer for ulemper etter storleik og distrikt
- arbeide for å sikre fraktordningane
- auke budsjettoverføringane
- at inntektsnivået i landbruket skal svare til nivået i samfunnet elles
- levere fellesgoder som samfunnet etterspør

Meir til investeringar

Investeringar i framtidsretta produksjonskapasitet og miljø- og klimaretta tilpassingar er nødvendig. Det er trøng for store investeringar i bygningar, jord, lager og tørkekapasitet. For låg inntening gjer det nødvendig med særskilte investeringstiltak. Tiltaka må utformast med omsyn til naturgjevne tilhøve og møglegheiter i marknaden.

Norges Bondelag vil:

- at Stortinget løyver ei fleirårig tiltaks- og investeringspakke
- prioritere investeringsstøtte til små og mellomstore bruk
- prioritere tiltak som
 - lettar overgangen og ombygging til lausdrift
 - bidreg til å nytte dei totale arealressursane og ressursgrunnlaget på det einskilde bruk
 - gjere næringa betre i stand til å møte klimautfordringane
- auke tilskotta til miljø- og jordbetrande tiltak
- auke investeringsstøtta i frukt- og grøntnæringane

Eit mangfold av gardar i heile landet

Verkemiddelapparatet skal underbygge og stimulere kanaliseringa – arbeidsdeling mellom distrikt. Alle produsentar skal ha gode inntektsmøglegheiter. Små og mellomstore bruk må prioriterast ved fordeling av budsjettmidlar. Desse nyttar også verdifullt areal, men kan ikkje nytte stordriftsfordelar.

Norges Bondelag vil:

- forsterke differensiering av tilskotta etter distrikt og driftsulemper
- prioritere tilskott til små og mellomstore bruk
- utforme tilskott slik at ulike gardsbruk kan utviklast med grunnlag i driftseininga sine ressursar og stimulere til berekraftige gardsbruk basert på nærtliggjande areal

- ikkje auke konsesjonsgrensene for husdyrhald
- vidareføre dagens 18 fylkesvise kvoteregionar for kumjølk og dagens 2 regionar for geitemjølk

Senke kostnadar

Mange av produkta vert pressa på pris gjennom auke konkurranse frå import, mens ein stor del av kostnadane vert avgjort av økonomiske og politiske faktorar innanlands. Tiltak som kan dempe og styre kostnadsveksten må til for å sikre inntening.

Norges Bondelag vil:

- fokusere på kostnadssparande tiltak i driftsplanlegging, investeringar og bruk av teknologiske løysnigar i landbruket
- bidra til betre driftsleiring gjennom opplæring og rådgjeving
- forenkle regelverk knytt til utnytting av gardens samla ressursar

Skatt og avgift som politisk verkemiddel

Målretta reduksjonar av næringa sine skatte- og avgiftsbelastningar vil styrke bonden sin økonomiske stilling, og er effektive verkemiddel for både nærings-, distrikts- og fordelingspolitikk.

Norges Bondelag vil:

- etablere fondsordningar for klima og miljø for jordbruket etter modell av skogfondsordninga
- at avskrivningssatsen på driftsbygningar må hevast
- at investeringstilskott i distriktpolitiske verkeområde ikkje vert skattlagt
- at næringsformue investert i gardens maskiner og bygningar (arbeidande kapital) vert friteke frå formuesskatt

Rekruttering

Attraktive arbeidsplassar som gir rekruttering er avgjerande for å nå måla for norsk landbruk. Konkurransedyktige rammevilkår når det gjeld inntekt, sosiale ordningar, moglegheit for fritid og omdømme er avgjerande.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for å styrke næringas omdømme internt og eksternt
- sikre økonomiske rammer, inntekts- og investeringsmoglegheiter på line med andre yrkesgrupper
- ha ordningar som legg til rette for familieliv, sosiale forhold og likestilling
- arbeide for kompetanseutvikling og moglegheiter for utdanning

Delmål 2: Auka matproduksjon på norske ressursar

Norsk jordbruksareal minkar. Frå 2003 til 2013 er det ein nedgang på 5 prosent frå 10.3 til 9.8. mill da. Det har vore ei omlegging av korn til grasproduksjon på Austlandet og grovfôrarealet er teke ut av drift på Vestlandet og i Nord-Noreg. I tillegg vert matjord omdisponert til andre formål. Ein større del av husdyrproduksjonen skjer på importerte førressursar. **Kanaliseringspolitikken er svekka.**

Denne utviklinga må snuast.

- Produksjonen av korn må aukast med sikte på auka norskdel i matmjøl og kraftfôr
- Bruken av gras- og beiteressursane på inn- og utmark som grunnlag for husdyrproduksjonen må aukast
- Marknadspotensialet for frukt, bær og grønsaker må nyttast

For å få meir produksjon på norske ressursar må sentrale verkemiddel endrast, andre verkemiddel styrkast og nye tiltak på plass. Eit solid faktagrunnlag og grundige analysar må liggje til grunn for vidare politikkutforming. Aktiv bruk av verkemiddel krev auka budsjettoverføringer.

Auka korndyrking

Norsk kornproduksjon er fallande. Samtidig går kraftfôrforbruket opp på grunn av større bruk av kraftfôr i mjølkeproduksjonen og vekst i kraftfôrbasert husdyrproduksjon. Det gir auka import av råvarer til kraftfôr. Denne importen utgjer ca. halvparten av samla behov for fôr- og matmjøl, mot om lag en tredjedel for ti år sidan.

Meir korndyrking styrker beredskapsevna.

Norges Bondelag vil:

- ha ein opptrapping av kornpris innafor ramma av eit velfungerande tollvern
- auke norsk kornproduksjon og betre kornøkonomien gjennom
 - å stimulere til auka mengd og kvalitet i kornproduksjonen
 - tilskottssordningar for mindre skifter
 - auka investeringsmiddel til dreneringstiltak, og tørkings- og lagerkapasitet
- auke produksjonen av fôr som grunnlag for husdyrproduksjonen med mål om å redusere fôrimporten. Norskandelen i kraftfôret skal aukast.

Heilskapleg fôrpolitikk – bruke areal over heile landet

Kornpris må balanserast mot pris på kraftfôr. Det må stimulerast til auka bruk av grovfôr til mjølkeproduksjon, storfe- og sauekjøtproduksjon. Bruk av eigenprodusert grovfôr må bli meir lønsamt.

Norges Bondelag vil:

- stimulere til auka utnytting av grovfôrareal, særleg i distrikt med tilbakegang i jordbruksarealet gjennom målretta bruk av budsjettmidlar
- ivareta økonomien i korn- og husdyrproduksjonen gjennom å balansere korn- og kraftfôrpris
- bruke prisnedskriving som eitt av fleire verkemiddel for å sikre bruken av norsk korn i kraftfôret og konkurransekrafta til norsk husdyrproduksjon
- sikre geografisk utjamning av kraftfôrpris gjennom styrka fraktilskott
- auke lønsemada i grovfôrproduksjonen gjennom eit driftsvansketillegg
- stimulere til auka kvalitet i fôrproduksjonen og auka norsk proteinproduksjon, m.a gjennom faglege tiltak og rådgjeving
- jobbe for utnytting av beitepotensialet i fjell og utmark

Auka produksjon av mjølk og storfekjøtt

Store delar av det norske jordbruksarealet er best eigna for gras. Berre gjennom husdyra kan vi nyttiggjere oss dette i matproduksjonen.

Det er mogleg å auke den norske produksjonen av mjølk dersom konkurransekrafta betrast. Dette må skje gjennom forbetringstiltak på det einskilde bruket, i foredlingsindustrien og gjennom strategiske og politiske avvegingar og tiltak. Veksten i den norske marknaden for meieriprodukt vert for ein stor del teke av importerte varer. Denne utviklinga må snuast, for på den måten å leggje grunnlag for å vareta landbruk i heile landet.

Færre mjølkekjer gjev mindre kjøt frå mjølkeproduksjonen. Sjølv om vi har fleire ammekyr, er ikkje dette nok til å kompensere bortfallet. For å dekke opp marknaden må det satsast meir på spesialisert kjøtproduksjon og stimulerast til auka kjøtproduksjon hos mjølkeprodusentane.

Norges Bondelag vil:

- jobbe for å betre konkurransekrafta i den norske mjølka og auke marknadsdelen
- sikre gode vilkår for mjølkeproduksjonen over heile landet på alle bruksstorleikar
- differensiere tilskotta og styrke økonomien i kjøtproduksjonen
- stimulere til fleire ammekyr, særleg i områder der areal er gått ut av drift eller er på veg til å gå ut av drift
- stimulere til auka kjøtproduksjon hos mjølkeprodusentane

Auka produksjon av frukt, bær og grønsaker

Det er stort potensial for auka verdiskaping i grøntsektoren. Forbrukarane ynskjer meir norskproduserte grønsaker, poteter, frukt og bær.

Norges Bondelag vil

- stimulere til auka grøntproduksjon
- støtte opp under marknadsretta tiltak

Delmål 3: Oppretthalde importvernet og nasjonal politisk styring

Alle lands rett og plikt til eigen matproduksjon krev eit velfungerande importvern. Måla for norsk landbrukspolitikk vert best ivaretake når politikken vert fastsett og utvikla i vårt eige land. Norges Bondelag vil arbeide for at Noreg ikkje startar ein prosess for å søke EU-medlemskap.

Tre avgjerande føresetnader må ligge til grunn for norsk haldning og framferd/posisjonar i internasjonal handelspolitikk og praktisering av eksisterande handelsavtaler:

- Eit importvern som tek i vare landbruket si konkurranseevne innanfor kostnadsnivået i Noreg
- Nasjonal styring over lover, regelverk og økonomiske verkemiddel
- Varetaking av matsikkerhet og trygg mat

Norges Bondelag vil:

- avvise internasjonale avtalar som ikkje tek i vare retten til eigen matproduksjon
- at framtidige WTO-avtalar må vareta retten til eigen matproduksjon

- nytte handlingsrommet i tollvernet for å sikre volum, volumvekst og prisuttak i norsk jordbruksproduksjon
- jobbe for betre balanse i EØS-avtala
 - at Noreg ikkje skal gi auka innrømmingar til EU i EØS-artikkel 19-forhandlingene
 - sikre eit kompensasjonselement som gjev like konkurransevilkår for norsk matindustri (RÅK-ordninga og tollregimet for RÅK-varer)
- at regjeringa greier ut konsekvensar som grunnlag for avbøtande tiltak når eksportstøtta vert avvikla
- at ei eventuell avtale mellom USA og Noreg/EFTA (TTIP) som slår negativt ut for norsk landbruk og mattryygghet må avvisast
- sikre at Noreg kan oppretthalde sine strenge hygiene- og veterinærreglar i eksisterande og eventuelle nye handelsavtaler

Delmål 4: Styrke marknadsordningane

Ordningane for regulering av marknaden og mottaksplikt, er avgjerande for å oppretthalde eit landbruk over heile landet. Ordningane reduserer risikoen og gir stabile prisar for bonden og sikrar industrien og forbrukarane stabile forsyningar. Mottaksplikt og forsyningsplikt er avgjerande for vidare utvikling av lokal småskalaproduksjon, og bidreg også til innovasjon og produktmangfald. Bøndene sin rett til samarbeid om vidareforedling og sal av sine råvarer gjennom samvirke er vesentleg for balansen i verdikjeda for mat. Dette gjeld også retten til prissamarbeid på produsentnivå.

Gjennomgang av forskrifter og regelverk tilpassa dagens funksjonar kan gje auka tillit til systemet. Meir openheit og tydelegare rammer for avgjerder og verkemiddel kan bidra til dette.

Norges Bondelag vil:

- at landbruksamkvirket skal ha rolla som marknadsregulator og dermed ansvaret for prisuttak i samsvar med jordbruksavtala
- at prisar i jordbruksavtala, tiltak for marknadsbalansering og Omsetningsrådet vidareførast
- at mottaksplikta vidareførast, slik at alle produsentar vert gitt moglegheit til å leve til fastsette prisar
- at marknadsregulatorane må kompenserast for fraktkostnadene for at mottaksplikta skal vere reell
- at det innanfor regelverket må opnast for å premiere for langsigktig produksjonsplanlegging
- avvise alternative modeller for mottaksplikten som ikkje stimulerer til landbruk over heile landet
- støtte dagens ordningar vert gjort enklare for å forbete og skape auka tillit til ordningane

Delmål 5: Betre balanse og maktfordeling i verdikjeda for mat

Handel med mat vert kontrollert av tre store daglegvarekjeder. Slik maktkonsentrasjon på detaljistleddet er svært uheldig for både bonde, industri og forbrukar.

Norges Bondelag vil:

- at det innførast ei eiga lov om god handelsskikk
- ha obligatorisk og einskapleg merking på alle matvarer, også merking av kvar varene kjem frå
- stimulere til etablering av nye produsentstyrte omsetningskanalar som alternativ til dagens tre dagligvarekjeder
- jobbe for å behalde Tines eigendistribusjon

Delmål 6: Økologisk produksjon

Økologiske produkt er ein viktig del av mangfaldet som norske bønder skal levere til forbrukaren. Norsk landbruk må ta del i forbruksveksten. Økologisk landbruk bidreg til viktig kunnskap om dyrkingsmetodar og agronomi som kjem heile næringa til gode.

Norges Bondelag vil:

- auke produksjonen av økologisk mat i takt med etterspurnaden
- vere ein pådrivar for økologiske varer frå norske bønder som vert seld i marknaden som økologiske produkt

Delmål 7: Lokalmat og urbant landbruk

Høg innovasjonsgrad og offensiv produktutvikling er avgjerande for å oppretthalde marknadsdelar i ein stadig tøffare daglegvaremarknad. Velkjende volumprodukt, regionale og lokale spesialitetar og økologiske produkt bidreg saman til positive haldningar til norsk mat. Lokalmat, urbant landbruk og andelslandbruk skaper viktige alliansar mellom forbrukar og bonde.

Norges Bondelag vil:

- at etablerte og nye salskanalar vert utvikla for å møte den aukande interessa for lokalmat og økologisk mat
- stimulere til andelslandbruk og dyrking av mat i byane
- at matens opphav vert synliggjort tydelegare gjennom betre merkeordningar

Mål 4: Verdiskaping og gode lokalsamfunn

Landbruksnæringa bidreg sterkt til at bygdene er attraktive stader å bu og arbeide. Gjennom opne kulturlandskap, med stiar og ferdsselsvegar, god forvalting av skog og mark, jakt og fiske gir landbruket store verdiar til lokalsamfunnet. Landbrukets samla leveranse til storsamfunnet er avgjerande for oppslutning om næringa.

Samtidig er gode og velfungerande lokalsamfunn av stor verdi for bønders sosiale nettverk og viktig for rekruttering til bondeyrket.

Delmål 1: Landbruk gir verdiskaping i heile landet

Norsk landbruk og matindustri utgjer pr i dag den største vareproduserande verdikjeda i fastlands-Noreg, med om lag 90 000 arbeidsplassar. Overføringer på 14 mrd kr gir ei verdiskaping på 40 mrd kr og 140 mrd kr i samla produksjonsverdi i heile næringskjeda. Matindustrien sin del av verdiskapinga i norsk industri har vakse, særleg etter finanskrisa i

2008. I økonomiske nedgangstider er matindustrien ein stabilisering faktor i økonomi og arbeidsliv. Den norske matmarknaden er i vekst.

Produksjon og næringsverksemdu basert på landbruket sine ressursar er viktig, mange stader avgjerande, for å oppretthalde den lokale sysselsetjinga og busetnaden. Derfor må koplinga mellom landbrukspolitikk og distriktpolitikk vidareførast og styrkast.

Norges Bondelag vil:

- arbeide for ei styrka anerkjenning av landbruk og landbruksbasert matindustri innanfor norsk næringsliv
- arbeide for rammevilkår som varetak landbruket som grunnlag for næring og sysselsetjing i distrikta

Delmål 2: Næringsutvikling for å styrke landbrukets inntektsgrunnlag

Bygdenæringer bidrar til verdiskaping og variert kompetanseutvikling og fører til auka sysselsetjing i lokalsamfunnet og på garden. Slik næringsutvikling er ein moglegheit til å utvikle gardsbruket som arbeidsplass. Bygdenæringane har det beste grunnlaget for å lukkast dersom det tradisjonelle landbruket står sterkt. Landbruket og desse næringane er gjensidig avhengig av kvarandre.

Norges Bondelag vil:

- fremje forpliktande og forretningsmessig samarbeid mellom næringsaktørar, gjerne med samvirke som forretningsmodell
- fokusere på auka marknadskunnskap
- arbeide for gode stønadsordningar og kapitalinstrument for etablerarar og gründarar i landbruket hos Innovasjon Noreg, både gjennom jordbruksavtala og i INs ordningar
- arbeide for at offentleg og privat kapital kan samvirke og utfylle kvarandre overfor gründarar i landbruket
- bidra til at risikokapital vert gjort tilgjengeleg og til same pris i næringssvake strøk som i landet elles
- kjempe for geografisk utjamning og lik tilgang til kompetanse, kapital, tenestetilbod og infrastruktur, uavhengig av bustad
- arbeide for at regelverket i større grad blir tilpassa små gründerverksemder

Ti grunnar for norsk landbruk

- **Norsk landbruk gir mat på bordet.** Kjøt, mjølk, egg og plantevekstar frå det norske landbruket står for om lag halvparten av maten vi et i Noreg.
- **Norsk landbruk gjer at du veit kva du et.** Norsk mat held høg kvalitet og vert produsert på ein måte som tek omsyn til naturen og dyra. Det er strenge kvalitetskrav til norsk landbruk og matindustri. Vegen frå bonde til forbruker er kort og oversiktlig.
- **Norsk landbruk er i verdstoppen på dyrehelse.** Vi brukar minst antibiotika i Europa, og har svært få tilfelle av dyresjukdomar og smittestoff som kan smitte frå dyr til menneske.
- **Norsk landbruk har lågt forbruk av plantevernmiddel.** Vårt kalde klima bidreg til god plantehelse og minskar trangen for plantevernmiddel. Saman med eit strengt regelverk for bruk av slike stoff er resultatet rein frukt og reine grønsaker, og det lågaste forbruket av plantevernmiddel i Europa.
- **Norsk landbruk bidreg til levande lokalsamfunn over heile landet.** Matproduksjon skjer der jorda ligg, og gjer at vi har busetjing i alle delar av Noreg. Landbruket og bonden gir vekst og bidreg til aktivitet i små og store lokalsamfunn.
- **Norsk landbruk skapar vekst og verdiskaping.** Kvar tiande bedrift i Noreg er eit gardsbruk. Det er 90 000 arbeidsplassar i verdikjeda for mat. Matindustrien er landets største fastlandsindustri med omsetnad på om lag 140 milliardar kroner årleg.
- **Norsk landbruk sørger for eit ope og levande landskap.** Planteproduksjon og husdyr gir et ope kulturlandskap. Beitedyr bidreg også til å oppretthalde eit biologisk mangfold i naturen.
- **Norsk landbruk bidreg til den globale matproduksjonen.** Verdas folketal aukar og vi står overfor stadig større klimautfordringar som vil skape problem for verdas samla matproduksjon. Då er det spesielt viktig med ein sterk nasjonal matproduksjon.
- **Norsk landbruk garanterer matforsyning i krisetider.** Nasjonal matproduksjon og kunnskap om korleis vi brukar jorda, er eit viktig sikkerhetsnett i krisetider. Norsk landbruk er avgjerande for beredskap og sjølvforsyning dersom det oppstår kriser som hindrar import av mat.
- **Norsk landbruk er ei viktig framtidsnæring.** Landbruket med sine fornybare råvarer vil vere ein sentral bidragsytar til å løyse klimautfordringane og til ein grønare økonomi i framtida.